

Poznań, 7 czerwca 2024 r.

dr hab. Krzysztof Urbaniak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Recenzja

**rozprawy doktorskiej Pani mgr Sylwii Osiczko-Dec
„Instrumenty ochrony rodziny w prawie pracy”, Lublin 2023, ss. 220
przygotowanej pod kierunkiem
Pani dr hab. Anety Kowalczyk, prof. UR**

Działając w oparciu o uchwałę Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 25 października 2023 r. powołującą mnie w charakterze recenzenta, przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej Pani mgr Sylwii Osiczko-Dec pt. *Instrumenty ochrony rodziny w prawie pracy*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pani dr hab. Anety Kowalczyk, prof. UR.

I. Podstawa prawna i kryteria oceny

Zgodnie z treścią art. 187 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2021, poz. 478 t.j), rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Z kolei art. 187 ust. 2 ww. ustawy stanowi, że przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Reasumując, przepisy ustanowione w 2018 r. odwołują się do trzech fundamentalnych przesłanek:

rozprawa doktorska musi stanowić oryginalne rozwiązanie postawionego problemu badawczego, ukazać umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także wykazywać (prezentować) wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie w której prowadził badania. Dokonując oceny przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej odniosę się do następujących obszarów: wybór tematu rozprawy, założenia badawcze rozprawy, struktura pracy, formalna strona pracy oraz zawartość merytoryczna.

II. Wybór tematu rozprawy

Rozprawa doktorska powinna podejmować istotny z teoretycznego lub praktycznego punktu widzenia problem badawczy. Przedstawiona mi do recenzji rozprawa: *Instrumenty ochrony rodziny w prawie pracy* niewątpliwie posiada ten walor. Temat podjęty przez S. Osiczko-Dec wpisuje się w trwającą od wielu lat debatę nad zakresem ochrony rodziny w prawie pracy. To, że jest to materia aktualna, dowodzi choćby najnowsza nowelizacja Kodeksu Pracy z 2023 r., implementująca dwie unijne dyrektywy: dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1152 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie przejrzystych i przewidywalnych warunków pracy w Unii Europejskiej oraz dyrektywę 2019/1158 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym rodziców i opiekunów oraz uchylającą dyrektywę Rady 2010/18/UE. W efekcie wprowadzonych zmian pracownicy zyskali m.in. urlop opiekuńczy w wymiarze pięć dni w roku kalendarzowym, a pracownik-ojciec wychowujący dziecko zyskał prawo do urlopu ojcowskiego w wymiarze do dwóch tygodni.

Doniosłość podejmowanej problematyki wynika także z szerszego kontekstu dotyczącego problemów polityki społecznej państwa. Będąca jej elementem polityka prorodzinna, traktowana powinna być jako jeden z instrumentów reagowania przez państwo na kryzys demograficzny. Tworzenie przez państwo przyjaznego otoczenia prawnego pozwalającego na godzenie życia zawodowego z zakładaniem rodziny oraz zachęcających do podejmowania decyzji o posiadaniu dzieci, niewątpliwie wpływa na podniesienie niskiego wskaźnika dzietności.

Analiza treści dysertacji nasuwa uwagę, że tytuł rozprawy „Instrumenty ochrony rodziny w prawie pracy” powinien być poszerzony o podtytuł. Rozważania podjęte w pracy pokazują, że Doktorantka w dużej mierze skupiła się jedynie na sytuacji prawnej osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę.

Podjęta tematyka posiada swoją bogatą literaturę przedmiotu. Dla przykładu można wskazać dość obszerną monografię Katarzyny Serafin (K. Serafin, *Ochrona rodziny w świetle przepisów prawa pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, ss. 404) czy prace Marka Andrzejewskiego (M. Andrzejewski, *Prawna ochrona rodziny*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, ss. 167; M. Andrzejewski, K. Jadach, *Prawna ochrona rodziny - skrypt dla studentów pedagogiki i innych nauk społecznych*, C.H.BECK, Warszawa 2018, ss. 319), to jednak nie znaczy, że należy zaniechać dalszych badań nad przedmiotową tematyką. Wprost przeciwnie należy prowadzić dalsze badania nad prawnym otoczeniem rodziny, w tym także na polu prawa pracy, szukając udoskonalenia istniejących instrumentów, które z jednej strony będą godziły interes rynku pracy, a z drugiej chroniły rodzinę i realizowały wytyczoną przez państwo politykę społeczną.

Powyższe stwierdzenia prowadzą do wniosku, że wybór tematu dysertacji ocenić należy pozytywnie, zaś poruszane w niej zagadnienia odpowiadają jej tytułowi.

III. Założenia badawcze rozprawy

Rudymmentarnym elementem każdej rozprawy doktorskiej powinna być sformułowana teza (hipoteza) badawcza. Postrzegana jest ona tak dalece za immanentną część składową rozprawy doktorskiej, że w nauce anglosaskiej mówi się wręcz nie o rozprawie doktorskiej, lecz o tezie doktorskiej (*doctoral thesis/PhD thesis*). To *de facto* ją się przedstawia, a następnie broni w pracy. Teza doktorska - przyjmująca postać pewnego założenia naukowego, twierdzenia lub pytania - dotycząca badanej materii, musi być udowodniona w przeprowadzonej w rozprawie doktorskiej analizie. Powinna ona być sformułowana na podstawie wiedzy doktoranta, będącej efektem studiów w dziedzinie stanowiącej przedmiot badań, a wynikającej ze znajomości literatury przedmiotu oraz

przeprowadzonych badań własnych. Wychodząc z tych założeń należy stwierdzić, że założenia badawcze pracy i jej strona metodologiczna nie są pozbawione pewnych mankamentów. W pracy brakuje jasno sformułowanej tezy badawczej. Fakt ten rekompensowany jest wprowadzając jasno sprecyzowanym głównym celem badawczym oraz celami szczegółowymi, a także rozważaniami w Zakończeniu rozprawy, gdzie Doktorantka odnosi się do (niepostawionej wprost w dysertacji) „tezy niniejszej rozprawy doktorskiej” i stwierdza, że „zmiany zachodzące w przepisach prawa pracy, nie do końca nadążają wobec szybko rozwijającej się gospodarki państwa, a wraz z nią, z rosnącymi potrzebami społeczeństwa”. To sformułowanie pozwala nam zrekonstruować samą tezę. Analizy dokonane w dysertacji są *de facto* próbą odpowiedzi na pytanie o wpływ rozwiązań prawnych zawartych w Kodeksie pracy na prawidłowe funkcjonowanie rodziny, głównie w sferze macierzyństwa, wychowania dziecka i zapewnienia rodzinie materialnych podstaw egzystencji.

Zgodnie z deklaracją poczynioną we wstępie, zasadniczym celem badawczym dysertacji jest „analiza i ocena regulacji prawnych w zakresie ich skuteczności w odniesieniu do ochrony rodziny”. Wśród celów szczegółowych wskazano kwestie „uprawnień i ochrony biologicznego rodzicielstwa, urlopów i zwolnień z pracy w związku z urodzeniem dziecka, a także ochrony trwałości stosunku pracy w okresie ciąży oraz związanych z rodzicielstwem ułatwień, w wypełnianiu obowiązków rodzinnych i ochrony wynagrodzenia, traktowanego jako instrument wspierania rodziny”. Przedstawiony cel badawczy został poddany analizie w oparciu o zastosowanie adekwatnych metod badawczych. Doktorantka przede wszystkim wykorzystała metodę dogmatyczno-prawną służącą egzegezie przepisów prawnych. Pomocniczo sięgała także po metodę porównawczą oraz metodę historyczno-prawną.

W dysertacji brakuje jasno określonej daty stanu prawnego. Częste zmiany przepisów powszechnie obowiązujących powodują, że w trakcie finalnych etapów postępowania doktorskiego niejednokrotnie materia będąca przedmiotem analiz ulega zmianie. Jasne wskazanie daty, pozwala precyzyjnie określić stan prawny w oparciu o który prowadzono rozważania. W pracy będącej przedmiotem recenzji wątpliwości dotyczą

przede wszystkim nowelizacji Kodeksu pracy, która weszła w życie w kwietniu 2023 r. Analizy prowadzone w pracy dotyczą stanu prawnego sprzed nowelizacji. W jednym miejscu w dysertacji wskazano (w przypisie), że opublikowano już nowelizację Kodeksu pracy oraz że przepisy te niebawem wejdą w życie. Prowadzić to nas może do konkluzji, że pracę zakończono między 4 kwietnia 2023 r. (data publikacji nowelizacji w Dzienniku Ustaw), a wejściem w życie przepisów – 26 kwietnia 2023 r. Jednak to nie recenzent powinien na podstawie tekstu dociekać, daty stanu prawnego, tylko Doktorantka powinna ją precyzyjnie wskazać, rozwiewając wszelkie wątpliwości.

Reasumując powyższe na uwadze, mimo wskazanych niedociągnięć, stwierdzić należy, że założenia badawcze pracy zasługują na pozytywną ocenę.

IV. Struktura pracy

Struktura pracy została podporządkowana wyznaczonemu celowi badawczemu. Praca składa się ze streszczenia (w języku polskim i angielskim), wprowadzenia, sześciu merytorycznych rozdziałów, uwieńczonych zakończeniem oraz bibliografią i wykazem skrótów. Układ i strukturę pracy uznać należy za klasyczne w formie oraz poprawne i prawidłowe. Rozprawa jest spójna merytorycznie. Rozważania oparto na rzetelnie zebranych materiale źródłowym. Praca napisana jest poprawnym językiem prawniczym. Konstrukcja poszczególnych rozdziałów jest bardzo czytelna. Niewątpliwą zaletą pracy są konkluzje zamieszczone na końcu każdego z rozdziałów, gdzie odnaleźć możemy własne oceny i wnioski Doktorantki.

Pierwszą merytoryczną częścią pracy jest krótkie wprowadzenie (ss. 9-12). Doktorantka określa w nim podstawowe zagadnienia będące przedmiotem analizy w dysertacji. Znajdziemy tam odniesienie do gwarancji ochrony rodziny na gruncie Konstytucji RP, a także do roli rodziny w społeczeństwie. Merytorycznie odrębną część stanowią zagadnienia metodologiczne. Doktorantka formułuje tam główny cel badawczy oraz cele szczegółowe, a także stawia podstawowe pytanie badawcze dotyczące wpływu rozwiązań prawnych zawartych w Kodeksie pracy na prawidłowe funkcjonowanie rodziny, głównie w sferze macierzyństwa, wychowania dziecka i zapewnienia rodzinie materialnych

podstaw egzystencji. Doktorantka wymienia także zastosowane w dysertacji metody badawcze oraz omawia konstrukcję pracy.

W rozdziale pierwszym (ss. 13-35) analizie poddano zagadnienia dotyczące ochrony rodziny jako konstytucyjnego obowiązku państwa, ze szczególnym uwzględnieniem definicji rodziny, sformułowanych w różnych naukach społecznych. Osobną część rozdziału stanowi analiza istoty i znaczenia ochrony rodziny wynikającej z art. 18 Konstytucji RP. W kolejnym - drugim rozdziale (ss. 36-73), zaprezentowano zagadnienia związane z ochroną biologicznego rodzicielstwa w prawie pracy. Szczególną uwagę Doktorantka zwraca tu na problemy ochrony życia i zdrowia kobiety w ciąży oraz karmiącej piersią poprzez wprowadzenie zakazu pracy w godzinach nadliczbowych, w porze nocnej, poza stałym miejscem zamieszkania. Zwraca ona także uwagę na wprowadzenie udogodnień w zakresie konieczności przeniesienia do innej pracy przez pracodawcę w sytuacji wystąpienia zagrożeń dla życia i zdrowia kobiety w tym okresie. Odrębną część rozdziału stanowią rozważania nad ochroną biologicznego ojcostwa. Kolejny rozdział rozprawy (ss. 74-112) omawia prawne regulacje dotyczące urlopów i zwolnień z pracy w celu sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem, ze szczególnym uwzględnieniem poszczególnych rodzajów urlopów związanych z urodzeniem i wychowywaniem dziecka. W tej części pracy analizie poddano zakres podmiotowy urlopów, uwzględniając regulacje dotyczące rodziców biologicznych, adopcyjnych i innych członków najbliższej rodziny. Rozdział czwarty (ss. 113-129) przedstawia zagadnienia dotyczące trwałości stosunku pracy w okresie ciąży oraz urlopów związanych z rodzicielstwem. W tej części pracy Doktorantka szczególną uwagę zwraca na instytucje gwarancyjne, takie jak zakaz rozwiązywania stosunku pracy z pracownicą w okresie jej ciąży i przebywania na urlopie oraz na ustawową zasadę utrzymania miejsca pracy po wykorzystanym urlopie. W kolejnym rozdziale pracy (ss. 130-161) zatytułowanym: „Obowiązki rodzinne pracownika a czas i organizacja pracy”, skupiono się na problematyce miru domowego oraz *work-life balance*, warunkujących godzenie życia zawodowego z rodzinnym. W tej części rozprawy wskazano na znaczenie miru domowego dającego gwarancję bezpieczeństwa dla członków rodziny. Ponadto omówiono inne udogodnienia i ułatwienia w funkcjonowaniu rodziny, w postaci

rozwiązań prawnych związanych z czasem i organizacją pracy, w tym kwestie dotyczące telepracy, godzin nadliczbowych, pracy w porze nocnej oraz pełnienia dyżurów zakładowych. Ostatni rozdział rozprawy (ss. 162-186) przedstawia zasady wypłacania wynagrodzenia za pracę jako instrumentu ochrony rodziny. Omówiono w nim istotę wynagrodzenia, a także jego funkcje wpisane w ochronę rodziny. Szczególną uwagę zwrócono na funkcję alimentacyjną wynagrodzenia warunkującą zabezpieczenie socjalne członków rodziny. Osobną część rozdziału stanowi omówienie zabezpieczeń finansowych pracownika i jego rodziny w związku z niezdolnością do wykonywania pracy spowodowaną chorobą, niewypłacalnością pracodawcy lub śmiercią pracownika. Dysertację zamyka krótkie zakończenie, w którym dokonano podsumowania prowadzonych analiz oraz sformułowano szereg ustaleń natury ogólnej, dotyczących: ochrony rodziny, szczególnej ochrony kobiet w ciąży i karmiących, ochrony ojców, urlopów i zwolnień z pracy, trwałości stosunku pracy, organizacji i czasu pracy oraz ochrony miru domowego. Doktorantka odnosi się tu także do tezy rozprawy, dokonując jej weryfikacji.

Do dysertacji dołączona jest bibliografia (ss. 191-218). Jest ona dowodem na dużą erudycję Doktorantki. Podzielona została ona na literaturę, wykaz aktów prawnych, źródła prawa międzynarodowego, źródła prawa europejskiego, wykaz orzecznictwa oraz strony internetowe. Kandydatka sięgnęła do ponad 260 pozycji literatury, co odnotować należy z uznaniem. Odnosząc się do spraw natury technicznej warto wskazać, że przywołując źródła internetowe należy wskazać - jeśli to możliwe - autora publikacji, tytuł, a nie jedynie adres strony internetowej. Doktorantka wskazując „wykaz aktów prawnych” powinna tę część bibliografii zatytułować „źródła prawa polskiego”, co byłoby w zgodzie z jej kolejnymi częściami. Piszący te słowa, generalnie rzecz ujmując, stoi na stanowisku, że bibliografia pracy doktorskiej zestawiona zgodnie z kanonami, powinna składać się z dwóch zasadniczych segmentów. Pierwszy z nich to „źródła”, drugi to „literatura” (ew. piśmiennictwo). Wśród źródeł należy najpierw zestawić akty normatywne, kierując się ich ważnością w hierarchii źródeł prawa, a następnie uszeregować je chronologicznie. Następna część tego segmentu powinna obejmować orzecznictwo, najpierw judykaty polskich trybunałów i sądów, a następnie ew. europejskich, międzynarodowych czy obcych. Po

przedstawieniu orzecznictwa należy przedstawić materiały i dokumenty. Drugi segment bibliografii - „literatura” lub „piśmiennictwo”, powinien przedstawiać w porządku alfabetycznym monografie i artykuły.

V. Formalna strona rozprawy

Formalna strona pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Rozprawa napisana jest poprawnym językiem polskim. Drobne błędy literowe, występujące w dysertacji w niedużej liczbie, nie są warte wymienienia. Układ rozprawy jest poprawny. Aparat naukowy został zastosowany zgodnie z kanonami właściwymi dla nauk prawnych. Pracę oparto na poprawnie zestawionej i dość obszernej bibliografii. Można wprawdzie wskazać pewne braki bibliograficzne, w pierwszej kolejności przywołaną wyżej pracę K. Serafin pt. *Ochrona rodziny w świetle przepisów prawa pracy*, Łódź 2018, ale to w żaden sposób nie umniejsza pozytywnej oceny formalnej strony pracy.

VI. Merytoryczna ocena pracy

Ocena merytoryczna przedstawionej rozprawy jest pozytywna. Praca, pomimo wskazanych czasem uchybień i niedociągnięć, jest dowodem na potencjał badawczy Doktorantki oraz potwierdza jej niewątpliwą wiedzę w naukach prawnych. Podjęte przez Nią rozważania mają dużą doniosłość społeczną oraz posiadają bardzo aktualny charakter. Skłaniają także do refleksji nad adekwatnym doбором instrumentów prawnych w celu kształtowania oczekiwanych rezultatów społecznych, w tym w zakresie ochrony rodziny i rodzicielstwa.

Zgodzić należy się z Doktorantką, że zmiany zachodzące w przepisach prawa pracy, nie do końca nadążają za zmianami społeczno-gospodarczymi, a wraz z nimi za rosnącymi potrzebami społeczeństwa. Uwaga ta dotyczy nie tylko prawa pracy, ale rozciągnąć ją można także na inne dziedziny prawa. Dodać można, że tworzenie prawa często w pośpiechu, przyjmowanie nowelizacji ustaw systemowych, niepoprzedzone rzetelną debatą czy dyskusjami ekspertów, skutkuje często niską jakością przyjmowanych rozwiązań i nie zawsze odpowiada na stojące przed nami wyzwania współczesności. Świetnym -

wskazanym w pracy - przykładem na potwierdzenie tej tezy jest Program 500+, który miał przynieść poprawę diety i sytuacji demograficznej państwa. Zmniejszył on wprawdzie poziom ubóstwa w Polsce, ale całkowicie nie przyniósł zakładanych celów.

Bardzo ciekawe i inspirujące są podniesione przez Doktorantkę problemy dotyczące ochrony biologicznego ojcostwa. Problematyka ta dotychczas nie cieszyła się szerszym zainteresowaniem doktryny. Zagadnienia te mogłyby w przyszłości – w sytuacji kontynuowania badań naukowych – stanowić bardzo dobre pole badawcze dla Kandydatki.

Po lekturze dysertacji można wskazać oczywiście szereg uwag polemicznych, które nie umniejszają oceny pracy, a są naturalną elementem debaty naukowej. W tym kontekście w szczególności należy wskazać na ocenę wpływu prawa unijnego na zakaz zatrudniania kobiet w porze nocnej. Zasada ta bowiem funkcjonowała w polskim prawie pracy już w okresie Polski Ludowej. Pewien brak czytelności stanowi także sytuacja, w której rozważania merytoryczne kończą się dosłownie w przeddzień wejścia w życie nowych przepisów dotyczących przedmiotu dysertacji. Dla większej przejrzystości i jasności wywodów należało tej kwestii poświęcić więcej miejsca.

Podsumowując powyższe uwagi, pomimo wskazanych niedociągnięć, należy pozytywnie ocenić stronę merytoryczną pracy i stwierdzić, że stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego problemu badawczego.

VI. Wnioski

Dysertacja Pani mgr Sylwii Osiczko-Dec pt. *Instrumenty ochrony rodziny w prawie pracy* stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego problemu badawczego, ukazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także potwierdza wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie nauki prawne. Praca przedstawiona przez Doktorantkę wypełnia wymogi ustawowe stawiane pracom doktorskim w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2021, poz. 478 t.j.).

W związku z powyższym wnoszę do Szanownej Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie o dopuszczenie Pani mgr Sylwii Osiczko-Dec do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

/ Krzysztof Urbaniak /